

## ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ МІКРОСТРУКТУРИ ФЕМІНІННОГО ПРЕСКРИПТИВНОГО ДИСКУРСУ

**Семенюк А.А.,**

*Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк*

*У статті розглядається мікроструктура фемінінного прескриптивного діалогічного дискурсу та вікова диференціація мовних засобів вираження стратегій і тактик комунікантів у ході кооперативного сімейного спілкування.*

**Ключові слова:** *вік, сімейний прескриптивний дискурс, стратегія, тактика, мікроструктура.*

Стан сучасної лінгвістики характеризує звернення до реального спілкування, що призводить до подальшого вивчення процесу комунікації в гендерній лінгвістиці, теорії мовленнєвого спілкування та до поглиблення дискурсивно-прагматичних досліджень у межах антропоцентричної парадигми. Так, сімейна комунікація аналізується з огляду на рольові стосунки [3], особливості сімейної мови [4], використання невербальних компонентів у ході сімейного спілкування [5], гендерні аспекти сімейних стосунків [2] та ін.

Метою нашого дослідження є особливості мовленнєвої поведінки матері й дочки у ситуації гармонійного сімейного дискурсу, що дає можливість глибше і детальніше розглянути жіночий стиль поведінки у ході реалізації прескрипції. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

- встановити мікроструктуру сімейного прескриптивного діалогічного дискурсу (СПДД);
- визначити тактики комунікантів у фемінінних діадах в прескриптивному дискурсі;
- проаналізувати мовне вираження тактик представників різного віку.

У фемінінному СПДД стиль мовленнєвої взаємодії визначається передусім належністю до однієї статі, що розширює тематику спілкування, включаючи делікатні теми, які відносяться до суто “жіночих”, і не передбачають доречності обговорення з батьком/матір’ю: стосунки з протилежної статтю, деякі питання, пов’язані з особливості фізіологічного розвитку, зовнішній вигляд, одяг та ін. Належність до різних вікових категорій, що визначає різний когнітивний рівень комунікантів, зумовлює сприйняття матері у ролі наставника, лідера й радника дочкою й додає молодшому комуніканту впевненості в собі й захищеності у будь-якій життєвій ситуації.

Стосунки характеризуються особливою теплотою та психологічною близькістю, що сприяє кооперативному розгортанню СПДД, і дає можливість матері керувати психологічним, емоційним станом дочки поряд з регулюванням її мовленнєвих / немовленнєвих дій. У разі потреби мати може нейтралізувати вплив співбесідника на її когнітивну систему й посилити власний вплив, вміло контролюючи його свідомість. Гнучкість індивідуальної комунікативної поведінки слугує процесу адаптації мовної особистості, згладжує індивідуальні психологічні розбіжності між комунікантами. Саме оптимізація й гармонізація мовленнєвої інтеракції є запорукою адекватного самовираження мовця як психологічної та мовної особистості, а також гарантує неконфліктну вербальну комунікацію.

В основі СПДД лежить регулятивна стратегія, яка базується на волевиявленні адресанта, і полягає у мовленнєвому спонуканні адресата до виконання певних дій з одного боку, і застосуванні тактик, які сприяють розгортанню інтеракції на рівні нормальної тональності спілкування й забезпечують уникнення конфлікту, з іншого.

Розглянемо найтипівіші трансакції діади мати–дочка для виявлення стратегічної й тактичної реалізації цього типу дискурсу, наприклад:

DAUGHTER: *"Please, let me stay with you, Mommy."*

MOTHER: *"You can't be with me," she whined. "I just can't have a daughter your age."*

DAUGHTER: *"I could be your younger sister. You told people you had one, I suggested quickly."*

MOTHER: *She smiled and looked at me. "We do look like sisters. I mean, I look young enough to be your sister, don't I? A younger sister doesn't call her older sister Mommy, does she?"*

DAUGHTER: *"I won't."*

MOTHER: *"You'll forget."*

DAUGHTER: *"I won't."*

*She relaxed as she thought about my suggestion.*

MOTHER: *"If I had a younger sister here, it would certainly make everyone believe me even more."*

DAUGHTER: *"That's right, it would", I said nodding [6, с. 111].*

У вищеведеному прикладі дочка виконує роль програміста, ініціюючи мовленнєвий акт – реквестив – характеризується меншою вольовою насиченістю, меншою інтенсивністю впливу на адресата і неперіоритетною позицією адресанта порівняно з адресатом, реалізується у вигляді конструкції *please, let + inf, Mommy* й має на меті регулювання немовленнєвих дій матері. Темою слугує бажання дочки залишитись із матір'ю. Мікроструктура така: **непряма прескрипція з аргументацією адресанта/дочки → відмова з аргументацією адресата/матері → згода з умовою адресата/матері**. Гнучка мовленнєва поведінка дочки переломлює комунікативну ситуацію, і мати погоджується, що знайшло відображення у наповненні мовленнєвих ходів, яке домінує у дочки (3:2).

Аргументація дочки розгортається в контексті сумніву, невпевненості, але бажання змінити ситуацію на краще виражається тактикою прохання з допомогою умовного речення *I could be your younger sister*, повтору синтаксичної конструкції *I won't*. Аргументацію матері реалізує тактика відмови, представлена суб'єктивною модальністю: *You can't be with me, I just can't have...*, риторична тактика представлена розділовими запитаннями *We do look like sisters. I mean, I look young enough to be your sister, don't I? A younger sister doesn't call her older sister Mommy, does she?* Тактика умови представлена реченням в умовному способі: *If I had a younger sister here, it would certainly make everyone believe me even more*.

У фемінінінному СПДД реалізуються комунікативні установки кожного з учасників. Репліки матері й дочки є взаємоорієнтованими, кожен учасник не лише реагує на репліку партнера, але й виступає ініціатором розвитку інтеракції. У такій орієнтованості реплік партнерів по спілкуванню, кожен із яких реалізує свою комунікативну програму й виражає свою смислову позицію, полягає зв'язність СПДД, як прагматична, так і семантична.

У мовленні обох аргументація є дієвим засобом доказу власної правоти у неконфліктний спосіб, а наявність речень в умовному способі свідчить про стереотипну поведінку представників жіночої статі, яким властивий сумнів і невпевненість у правильності власних дій незалежно від віку. Вживання форм умовного способу надає висловлюванню гіпотетичного характеру й тим самим сприяє пом'якшенню директивного іллокутивного наміру мовця. Майбутня дія у таких висловлюваннях представлена як ірреальна в уявній ситуації [1, с. 75].

Проаналізуємо наступний приклад трансакції між дочкою і матір'ю:

DAUGHTER: *"It's about next year, Mom. I'd prefer to go into the jewellery business, Mom. I want to work at Jardine's."* *Chloe's voice trailed off, and she gazed at her mother, biting her lip.*

MOTHER: *Stevie said cautiously, "I like the idea of working with me at Jardine's, but I still want you to attend university."*

DAUGHTER: "Honestly, Mom, I really don't want to go to college. What's the point, when I want to go to work. Surely you of all people understand that. You work like a dog and enjoy every minute of it."

MOTHER: "That's true, I do. And I understand everything you're saying, but nevertheless, I would like you to finish your education, Chloe."

DAUGHTER: "Mom, I want to go to London and work with Gideon at the Bond Street store. Please don't be cross with me, Mom. Please."

MOTHER: "I'm not angry; really, I'm not, Chloe."

DAUGHTER: "Mother, when will you decide?"

MOTHER: "I don't know."

DAUGHTER: "But, Mommy—"

MOTHER: "No buts, darling." Stevie interrupted. "You've told me what you'd prefer to do, and now I must give it some thought. I want you to think about it as well, Chloe."

DAUGHTER: "So you're definitely not saying no?"

MOTHER: "No, of course not." A faint smile surfaced on Stevie's face. "I'm saying... maybe" [7, с. 37–38].

У цьому випадку темою діалогічної взаємодії є небажання дочки, яка вирішила піти працювати, навчатися в коледжі. У силу належності до вікової категорії підлітків вона потребує згоди матері, до якої дочка її спонукає. Ініціюючий мовленнєвий акт є складеним і виражений констативами й звертанням *It's about next year, Mom. I'd prefer to go into the jewelry business, Mom. I want to work at Jardine's.*

Наповнення мовленнєвих ходів домінує у дочки (4:3), що маркує емоційність сприйняття ситуації та сильне бажання отримати згоду матері, що потребує значних комунікативних зусиль. Ця трансакція є прикладом мовленнєвої активності обох комунікантів, кожен з яких намагається досягти своєї комунікативної інтенції у рамках кооперативної взаємодії, що відображає мікроструктура СПДД: **непряма прескрипція з аргументацією адресанта/дочки → відмова з аргументацією адресата/матері → прескрипція адресата/матері → згода адресанта/дочки.**

У мовленні молодшого комуніканта тактика прохання виражена умовним способом *I'd prefer to go*, квеситивом *Please don't be cross with me, Mom. Please.* Тактика повтору виражена паралельними конструкціями з акцентом на волюнтативній модальності *I want to work, I want to go to work, I want to go to London, I really don't want to go.* Повагу до матері, страх ненароком образити маркує тактика звертання, виражена іменником *Mother* та зменшувально-пестливими іменниками: *Mom → Mother → Mommy.* Тактика визнання авторитету адресата, яка має низький показний уживання, представлена виразом, що імплікує важку працю *work like a dog*, прислівниками *honestly, really,* особовим займенником: *you of all people.*

Мати, своєю чергою, намагається регулювати немовленнєві дії дочки, спонукати здобути спочатку вищу освіту й вживає емоційну аргументацію, у якій протилежна власна точка зору вводиться протиставним сполучником *but / and*: *I like the idea of working with me at Jardine's, but I still want you to attend university. And I understand everything you're saying, but nevertheless, I would like you to finish your education, Chloe.*

Тактика заперечення актуалізується виразом *I'm not angry*, запереченням з акцентом на частці *not (not)*: *No, of course not.* Тактика відмови представлена дієсловом з заперечною часткою *I don't know* і бездієслівним наказовим реченням із звертанням для пом'якшення категоричності й згладжування тактики переривання: *No buts, darling.* Прескрипція виражена констативом *I want you to think about it as well, Chloe.* Тактика звертання виражена власним ім'ям та оцінним іменником *Chloe → darling.* Тактика обіцянки актуалізується модальним словом *maybe*, що дає можливість матері перенести вирішення питання на невизначений термін і залишити це право за собою.

Таким чином, уживання прескрипції у формі умовного способу властиве представникам категорії дітей для висловлення власних преференцій перед адресатом, у якого виникає впевненість, що вирішення питання залежить від нього самого. Мати-адресат перехоплює ініціативу й намагається утримувати її до закінчення СПДД або

досягнення своєї мети. З реалізацією власної мовленнєвої програми пов'язане протилежне їй завдання – надати можливість молодшому партнеру по комунікації реалізувати свою мету в ході трансакції, підкорити свої інтереси інтересам старшого. Зміна ініціативи поряд із зміною комунікативної ролі визначає характер діалогічної взаємодії, динаміку переходу ініціативи від одного учасника до іншого, що характеризує їхню мовленнєву активність. Адресат є віковим, “вищим” й інтелектуально-логічним.

Проаналізуємо ще один приклад трансакції між матір'ю і дочкою:

*MOTHER: “It was Aunt Sara who suggested it.”*

*DAUGHTER: “Suggested what, Mommy?”*

*MOTHER: “Suggested you stay here while I'm off making a career change,” she said.” She's very happy to have you and this is a wonderful place to live. You'll make so many new and wonderful friends, I'm sure.”*

*DAUGHTER: “You can't live me here.” I shook my head.*

*MOTHER: “Just for a while, honey. I'll call constantly and I'll come back for you as soon as I'm established some place. But for now I've got to go off with Archie and I know you're not crazy about travelling with us.”*

*DAUGHTER: “I don't want to stay here. I don't want to be away from you.” I moaned.*

*MOTHER: “Oh, you won't be, not for long anyway. I promise” [6, с. 89].*

Ініціюючий мовленнєвий акт у мовленні матері виражений констативом *It was Aunt Sara who suggested it*. Комунікант старшого віку спонукає молодшого комуніканта залишитися деякий час пожити у тьоті, на що остання не згідна. Мікроструктура така: **непряма прескрипція з аргументацією адресанта/матері** → **згода адресата/дочки**, яка відображає домінування матері у мовленнєвій взаємодії з огляду на той факт, що навіть у результаті відмови адресата виконувати прескрипцію, інтеракція закінчується згодою, що потребує від матері більшої затрати сил і енергії, вмінь і навичок спілкування. Більше наповнення мовленнєвих ходів матері (3:2) маркує її як більш досвідченого комуніканта.

У мовленні матері тактика посилення на авторитет виражена моделлю  $N + N_{pr} + V$ : *Aunt Sara suggested...* Директивної сили набуває висловлювання, що передає точку зору іншого члена сім'ї на розгортання подальших дій і співпадає з очікуваннями самого адресанта. Залежно від настрою, емоційного стану адресата такі висловлювання інтерпретуються як прохання, пропозиція, припис, розпорядження і т.і. Тактика обіцянки представлена формою майбутнього часу й дієсловом з тією ж семою: *You'll make so many new and wonderful friends, I'm sure. I'll call constantly and I'll come back, Oh, you won't be, not for long anyway. I promise.*

Мати настоює на своєму, вживаючи емоційну аргументацію. Модальність вимушеності сигналізує, що зобов'язання накладається ззовні в силу дії зовнішніх деонтичних сил: *But for now I've got to go off with Archie*. Висловлювання з *have to* доречні лише при вираженні поради, коли мовець спонукає адресата до здійснення деякої дії, маючи на увазі детермінованість дії обставинами, а не особистою волею мовця. Наявність такої пресупозиції пом'якшує категоричність спонукання, переводить його з розряду прескриптивних до сугестивних, навіть при звертанні старшого до молодшого [1, с. 75].

У мовленні дочки тактика відмови виражена суб'єктивною модальністю *You can't live me here*, волюнтаривною модальністю з повтором синтаксичної конструкції *I don't want to stay here. I don't want to be away from you*, невербально – дієсловом *moan*, виразом *to shake one's head*. Тактика повтору виражена частковим підхопленням слів матері (catch repetition) *Suggested what, Mommy*.

Характерними мікроструктурами СПДД у межах гомогенних асиметричних стосунків є наступні: 1) непряма прескрипція з аргументацією адресанта/дочки → відмова з аргументацією адресата/матері → згода з умовою адресата/матері; 2) непряма прескрипція з аргументацією адресанта/дочки → відмова з аргументацією адресата/матері

→ прескрипція адресата/матері → згода адресанта/дочки; 3) непряма прескрипція з аргументацією адресанта/матері → згода адресата/дочки;

Як показав проведений аналіз ілюстративного матеріалу, фемінінний СПДД вирізняється жорсткою закріпленістю ролей співбесідників: мати завжди домінує над дочкою незалежно від ініціатора прескрипції, що й відображають вищевказані мікроструктури розгортання інтеракції. У випадку ініціювання трансакції матір'ю преферентною є третя мікроструктура, яка підтверджує, що належність до однієї статі сприяє встановленню теплих, щирих стосунків, особливого розуміння на психологічному й емоційному рівнях.

Досвід, власні хвилювання й страхи, пережиті у підлітковому віці, забезпечують матері високий рівень взаємодії з проникненням у внутрішній світ комуніканта молодшого віку, що, своєю чергою, відкриває більші можливості для регулювання мовленнєвих / немовленнєвих дій адресата. Якщо ініціатором трансакції є дочка, то мовленнєва взаємодія розгортається за першою чи другою мікроструктурою, у якій згода матері за певних умов маркує її як домінантного співбесідника, яка використовує аргументацію як основний засіб кооперативності й переконання.

Отже, прерогативою комунікативної поведінки матері є вживання наказових бездієслівних речень, висловлювань у функції спонукання, а наявність умовних речень в мовленні обох комунікантів маркує особливу делікатність жіночої мовленнєвої поведінки. Вживання жінками наказових речень дає можливість зробити висновок про більшу рішучість і активність жінки в процесі комунікації з дітьми.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні паритетних стосунків у різних типах дискурсу з метою оволодіння навичками гармонійного спілкування.

#### ВОЗРАСТЫЕ ОСОБЕННОСТИ МИКРОСТРУКТУРЫ ФЕМИНИННОГО ПРЕСКРИПТИВНОГО ДИСКУРСА

**А.А. Семенюк**

В статье рассматривается микроструктура фемининного прескриптивного диалогического дискурса и возрастная дифференциация языковых средств выражения стратегий и тактик коммуникантов в ходе кооперативного семейного общения.

*Ключевые слова:* возраст, семейный прескриптивный дискурс, стратегия, тактика, микроструктура.

#### AGE PECULIARITIES OF THE FEMININE MAKE-DO DISCOURSE MICROSTRUCTURE

**A.A. Semeniuk**

*The article deals with the feminine make-do discourse microstructure and age differentiation of lingual means of communicants' strategies and tactics expression in the course of cooperative family interaction.*

*Key words:* age, family make-do discourse, strategy, tactics, microstructure.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляева Е.И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык.– Воронеж: Изд-во ВГУ, 1992. – 168 с.
2. Борисенко Н.Д. Гендерный аспект репрезентации персонажного мовлення в английських драматичних творах кінця ХХ століття: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04.– К., 2003. – 214 с.
3. Гридасова О.І. Дескриптивно-оцінний спосіб вербальної об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі / О.І. Гридасова // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2009(а). – № 67. – С. 32–40.
4. Рытнікова Я.Г. Гармония и дисгармония в открытой беседе // Русская разговорная речь как явление городской культуры. – Екатеринбург, 1996, – С. 94–115.
5. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі: Монографія. – Харків: Константа, 2006. –300 с.

#### ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

6. Andrews V.C. Unfinished Symphony. – N.Y.: Pocket Books, 1997. – 344 p.
7. Bradford B.T. Power of a Woman. – London: HarperCollinsPublishers, 1997. – 335 p.